

પ્રાતંજલયોગસૂત્ર

भाग-२

पदमार्गः इति नवमोऽध्यायः समाप्तः । अथ दशमोऽध्यायः । अथ एतत्तुल्यं चैव यथा वदितव्यम् ।
अथ दशमोऽध्यायः समाप्तः । अथ एतत्तुल्यं चैव यथा वदितव्यम् ।

વિષેયક : પંડિતવર્ય શ્રી પ્રવીણચંદ્ર ખીમજી મોતા

પાતંજલયોગસૂત્ર ભાગ-૧ની અનુક્રમણિકા

સૂત્ર નં.	વિગત	પાના નં.
	(૧) સમાધિપાદ :	૧-૧૨૮
૧.	મંગલચરણ.	૧-૪
૨.	યોગનું લક્ષણ.	૪-૮
૧-૨.	ઉપાધ્યાય યશોવિજયજી મ. સા.ની ટિપ્પણી	૮-૯
૩.	ચિત્તવૃત્તિનિરોધકાળમાં ચિત્તનું સ્વરૂપ.	૯-૧૧
૪.	અનિરોધકાળમાં ચિત્તનું સ્વરૂપ.	૧૦-૧૧
૫.	ચિત્તની ક્લિષ્ટ-અક્લિષ્ટ બે પ્રકારની વૃત્તિઓ.	૧૧-૧૨
૬.	ચિત્તની વૃત્તિઓના ભેદો.	૧૨-૧૩
૭.	પ્રમાણોના ભેદો.	૧૩-૧૫
૮.	વિપર્યયનું સ્વરૂપ.	૧૫-૧૬
૯.	વિકલ્પનું સ્વરૂપ.	૧૬-૧૮
૧૦.	નિદ્રાનું સ્વરૂપ.	૧૮-૧૯
૧૧.	સ્મૃતિનું સ્વરૂપ.	૧૯-૨૧
૫ થી ૧૧.	ઉપાધ્યાય યશોવિજયજી મ. સા.ની ટિપ્પણી	૨૧-૨૩
૧૨.	ચિત્તવૃત્તિનિરોધનો ઉપાય.	૨૩-૨૪
૧૩.	ચિત્તવૃત્તિના નિરોધ માટે કરાતા અભ્યાસનું સ્વરૂપ.	૨૪-૨૫
૧૪.	ચિત્તવૃત્તિના નિરોધના અભ્યાસને દૃઢ કરવાનો ઉપાય.	૨૫-૨૬
૧૫.	વૈરાગ્યનું સ્વરૂપ.	૨૬-૨૮
૧૬.	પ્રકૃષ્ટ વૈરાગ્યનું સ્વરૂપ.	૨૮-૨૯
૧૫-૧૬.	ઉપાધ્યાય યશોવિજયજી મ. સા.ની ટિપ્પણી	૨૯-૩૧
૧૭.	સંપ્રજ્ઞાતસમાધિના ચાર ભેદો.	૩૧-૩૯
૧૮.	અસંપ્રજ્ઞાતસમાધિનું સ્વરૂપ.	૪૦-૪૩
૧૭-૧૮.	ઉપાધ્યાય યશોવિજયજી મ. સા.ની ટિપ્પણી	૪૩-૪૭
૧૯.	ભવમરત્યય પ્રાપ્ત થતી સમાધિ.	૪૭-૪૯

સૂત્ર નં.	વિગત	પાના નં.
૧૯.	ઉપાધ્યાય યશોવિજયજી મ. સા.ની ટિપ્પણી	૪૯
૨૦.	યત્નથી પ્રાપ્ત થતી સમાપિત્ત ઉપાધો.	૫૦-૫૧
૨૧.	તીવ્રસંવેગથી શીઘ્ર સમાપિત્તી પ્રાપ્તિ.	૫૧-૫૨
૨૨.	જીવન્ય, મધ્યમ અને તીવ્રસંવેગના ભેદથી યોગીના ૨૭ ભેદોની પ્રાપ્તિ.	૫૩-૫૭
૨૩.	ઈશ્વરપ્રક્ષિપાન સમાપિત્તી પ્રાપ્તિ.	૫૭-૫૮
૨૪.	ઈશ્વરનું સ્વરૂપ.	૫૮-૬૫
૨૫.	ઈશ્વરને સ્વીકારવા માટે પ્રમાણ.	૬૫-૬૮
૨૬.	પૂર્વના ઋષિઓના ગુરુ તરીકે ઈશ્વરનો સ્વીકાર.	૬૮-૬૯
૨૬.	ઉપાધ્યાય યશોવિજયજી મ. સા.ની ટિપ્પણી	૬૯-૭૭
૨૭.	ઈશ્વરનો વાચક શબ્દ.	૭૭-૭૮
૨૮.	ઈશ્વરના જપથી ઈશ્વરના સ્વરૂપનું ભાવન.	૭૮-૭૯
૨૯.	ઈશ્વરની ઉપાસનાનું ફળ.	૮૦-૮૧
૩૦-૩૧.	યોગમાર્ગની પ્રવૃત્તિમાં અંતરાયો.	૮૧-૮૬
૩૨થી ૩૯.	ચિત્તના વિક્ષેપના પરિહારનો ઉપાય.	૮૪-૧૦૪
૩૩.	ઉપાધ્યાય યશોવિજયજી મ. સા.ની ટિપ્પણી	૯૦-૯૩
૩૪.	ઉપાધ્યાય યશોવિજયજી મ. સા.ની ટિપ્પણી	૯૫-૯૬
૪૦.	ચિત્તસ્થિતિનું ફળ.	૧૦૪-૧૦૬
૪૧થી ૪૫.	સમાપત્તિનું સ્વરૂપ અને તેના ભેદો.	૧૦૬-૧૧૬
૪૬.	સંપ્રજાતસમાપિત્તનું સ્વરૂપ.	૧૧૬-૧૧૭
૪૬.	ઉપાધ્યાય યશોવિજયજી મ. સા.ની ટિપ્પણી	૧૧૭-૧૧૮
૪૭.	સમાપિત્તા અતિશયથી અધ્યાત્મનો પ્રસાદ.	૧૧૮-૧૧૯
૪૮-૪૯.	ઋતંબરાપ્રજ્ઞાનું સ્વરૂપ.	૧૨૦-૧૨૨
૪૭થી ૪૯.	ઉપાધ્યાય યશોવિજયજી મ. સા.ની ટિપ્પણી	૧૨૩-૧૨૪
૫૦.	ઋતંબરાપ્રજ્ઞાનું ફળ.	૧૨૪-૧૨૫
૫૧.	સંપ્રજાતસમાપિત્તી અસંપ્રજાતસમાપિત્તી પ્રાપ્તિ.	૧૨૫-૧૨૭
	અમાપિપાદનો ઉપસંહાર	૧૨૭-૧૨૮

સૂત્ર નં.	વિગ્રહ	પાના નં.
	(૨) સાધનપાદ :	૧૨૯-૨૬૯
૧.	ક્રિયાયોગનું સ્વરૂપ.	૧૨૯-૧૩૦
૧.	ઉપાધ્યાય યશોવિજયજી મ. સા.ની ટિપ્પણી	૧૩૦-૧૩૨
૨.	ક્રિયાયોગનું પ્રયોજન.	૧૩૨-૧૩૩
૩.	કલેશોના ભેદો.	૧૩૩-૧૩૪
૪.	સર્વ કલેશોનું બીજ અવિદ્ય અને કલેશોના ભેદોનું સ્વરૂપ.	૧૩૪-૧૩૮
૨ થી ૪.	ઉપાધ્યાય યશોવિજયજી મ. સા.ની ટિપ્પણી	૧૩૮-૧૩૯
૫.	અવિદ્યાનું સ્વરૂપ.	૧૩૯-૧૪૦
૬.	અસ્મિતાનું સ્વરૂપ.	૧૪૦-૧૪૩
૭.	રાગનું સ્વરૂપ.	૧૪૩
૮.	દ્વેષનું સ્વરૂપ.	૧૪૪
૯.	અભિનિવેશનું સ્વરૂપ.	૧૪૪-૧૪૫
૫ થી ૯.	ઉપાધ્યાય યશોવિજયજી મ. સા.ની ટિપ્પણી	૧૪૫-૧૪૯
૧૦.	કલેશોના નાશના ઉપાયોનો વિભાગ.	૧૫૦-૧૫૧
૧૦.	ઉપાધ્યાય યશોવિજયજી મ. સા.ની ટિપ્પણી	૧૫૧
૧૧.	સ્થૂલ કલેશોના નાશનો ઉપાય.	૧૫૨-૧૫૩
૧૨.	કલેશોથી થતા કર્માશયનું સ્વરૂપ.	૧૫૩-૧૫૫
૧૩.	કર્માશયનું ફળ.	૧૫૫-૧૫૭
૧૩.	ઉપાધ્યાય યશોવિજયજી મ. સા.ની ટિપ્પણી	૧૫૭-૧૮૩
૧૪.	કર્માશયના ફળો પુણ્યરૂપ અને અપુણ્યરૂપ હોવાથી અનુકળરૂપ અને પ્રતિકળરૂપ.	૧૮૩-૧૮૫
૧૫.	પુણ્ય અને પાપ પરમાર્થથી દુઃખસ્વરૂપ.	૧૮૫-૧૮૮
૧૫.	ઉપાધ્યાય યશોવિજયજી મ. સા.ની ટિપ્પણી	૧૮૮-૧૯૦
૧૬.	યોગીઓને ભાવિનું દુઃખ હેય હોવાથી યોગમાર્ગની પ્રવૃત્તિ.	૧૯૦-૧૯૧
૧૭.	સંસારના હેતુનું સ્વરૂપ.	૧૯૧-૧૯૨
૧૮.	દૃશ્યનું સ્વરૂપ અને પ્રયોજન.	૧૯૨-૧૯૪

સૂત્ર નં.	થિગત	પાના નં.
૧૯.	યોગીઓને ધ્યાન માટેની સ્થૂલ અને સૂક્ષ્મ ભૂમિકા.	૧૯૪-૧૯૬
૧૯.	ઉપાધ્યાય યશોવિજયજી મ. સા.ની દિપ્પક્ષી	૧૯૬-૧૯૮
૨૦.	પુરુષનું સ્વરૂપ.	૧૯૯-૨૦૦
૨૧.	પુરુષ અર્થે દરમનો સ્વીકાર.	૨૦૦-૨૦૧
૨૨.	યોગમાર્ગની સાધનાથી કૃતાર્થ થયેલી પ્રકૃતિ તે યોગીને આશ્રયીને નષ્ટ હોવા છતાં અન્ય જીવોને આશ્રયીને પ્રકૃતિનો અનષ્ટરૂપે સ્વીકાર.	૨૦૧-૨૦૪
૨૩.	પ્રકૃતિ અને પુરુષના સંયોગનું સ્વરૂપ.	૨૦૪-૨૦૬
૨૪.	અવિદ્યાથી પુરુષ અને પ્રકૃતિનો સંયોગ.	૨૦૬-૨૦૭
૨૫.	અવિદ્યાના નાશથી પ્રકૃતિના સંયોગનો અભાવ અને તેનાથી પુરુષની મુક્તિ.	૨૦૭-૨૦૯
૨૬.	કર્મનાશનો ઉપાય.	૨૦૯-૨૧૧
૨૭.	વિવેકબ્યાતિની સાત ભૂમિકાની પ્રજ્ઞા.	૨૧૧-૨૧૫
૨૮.	વિવેકબ્યાતિ પ્રત્યે યોગના અંગોનું કારણપદ્યું.	૨૧૫-૨૧૬
૨૯.	યોગના આઠ અંગો.	૨૧૬-૨૧૮
૩૦-૩૧.	યોગનું સ્વરૂપ.	૨૧૮-૨૨૩
૩૧.	ઉપાધ્યાય યશોવિજયજી મ. સા.ની દિપ્પક્ષી	૨૨૩-૨૨૪
૩૨.	નિયમોનું સ્વરૂપ.	૨૨૪-૨૨૬
૩૨.	ઉપાધ્યાય યશોવિજયજી મ. સા.ની દિપ્પક્ષી	૨૨૬
૩૩.	યમ-નિયમ કઈ અપેક્ષાએ યોગ પ્રત્યે કારણ છે તેનું સ્વરૂપ.	૨૨૭-૨૨૮
૩૪.	સંસારના કારણભૂત ચિતકર્તેનું સ્વરૂપ અને તેના પ્રતિપક્ષભાવનનો ઉપાય.	૨૨૮-૨૩૪
૩૫.	અહિંસાયમની સિદ્ધિનું ફળ.	૨૩૪-૨૩૫
૩૬.	સત્યયમની સિદ્ધિનું ફળ.	૨૩૫-૨૩૬
૩૭.	અસ્તેયયમની સિદ્ધિનું ફળ.	૨૩૬
૩૮.	બ્રહ્મચર્યયમની સિદ્ધિનું ફળ.	૨૩૬-૨૩૭
૩૯.	અપરિબ્રહ્મયમની સિદ્ધિનું ફળ.	૨૩૭-૨૩૮
૪૦-૪૧.	શૌચનિયમની સિદ્ધિનું ફળ.	૨૩૮-૨૪૨
૪૨.	સંતોષનિયમની સિદ્ધિનું ફળ.	૨૪૨-૨૪૩

સૂત્ર નં.	વિગત	પાના નં.
૪૩.	તપનિયમની સિદ્ધિનું કથ.	૨૪૩-૨૪૪
૪૪.	સ્વાપ્નાતપનિયમની સિદ્ધિનું કથ.	૨૪૪-૨૪૫
૪૫.	ઈશ્વરપ્રતિષ્ઠાનું કથ.	૨૪૫-૨૪૬
૪૬.	આસનરૂપ યોગાંગનું સ્વરૂપ.	૨૪૬-૨૪૭
૪૭.	આસનરૂપ યોગાંગની પ્રાપ્તિનો ઉપાય.	૨૪૭-૨૪૮
૪૮.	આસનરૂપ યોગાંગનું કથ.	૨૪૮
૪૯.	પ્રાણાયામનું સ્વરૂપ.	૨૪૯-૨૫૧
૫૦-૫૧.	પ્રાણાયામના ભેદો.	૨૫૧-૨૫૪
૫૨-૫૩.	પ્રાણાયામનું કથ.	૨૫૪-૨૫૬
૫૪.	પ્રત્યાહારરૂપ યોગાંગનું સ્વરૂપ.	૨૫૬-૨૫૮
૫૫.	પ્રત્યાહારરૂપ યોગાંગનું કથ.	૨૫૮-૨૫૯
૫૫.	ઉપાધ્યાય યશોવિજયજી મ. સા.ની દિપ્તિથી	૨૫૯-૨૬૬
	શાખનપાઠનો ઉપસંહાર	૨૬૬-૨૬૯
	પરિશિષ્ટ	૨૭૦-૨૭૪
❖ ❖ ❖		

પાતંજલયોગસૂત્ર ભાગ-૨ની અનુક્રમણિકા

સૂત્ર નં.	વિગત	પાના નં.
	(૩) વિભૂતિપાદ :	૧-૧૦૬
૧.	ધારણાનું સ્વરૂપ.	૧-૩
૨.	ધ્યાનનું સ્વરૂપ.	૩-૪
૩.	સમાધિનું સ્વરૂપ.	૪-૬
૪.	સંયમનું સ્વરૂપ.	૬-૭
૫.	સંયમનું ફળ.	૭-૮
૬.	સંયમનો ઉપયોગ.	૮-૯
૭.	ધારણા, ધ્યાન અને સમાધિ અંતરંગ યોગાંશ.	૯-૧૦
૮.	નિર્બીજ સમાધિવાળાને ધારણાદિ ત્રણ બહિરંગ.	૧૦-૧૧
૯.	નિરોધ પરિણામનું સ્વરૂપ.	૧૧-૧૪
૧૦.	નિરોધનું ફળ.	૧૪-૧૫
૧૧.	સમાધિ પરિણામનું સ્વરૂપ.	૧૫-૧૭
૧૨.	એકાગ્રતા પરિણામનું સ્વરૂપ.	૧૭-૧૮
૧૩થી ૧૫.	ભૂત અને ઇન્દ્રિયોમાં ધર્મ, લક્ષણ અને અવસ્થાના પરિણામનું સ્વરૂપ.	૧૮-૨૬
૧૬.	પરિણામના સંયમથી અતીત અનાગતનું જ્ઞાન.	૨૬-૨૭
૧૭થી ૩૫.	સંયમથી પ્રાપ્ત થતી અનેક પ્રકારની સિદ્ધિઓ.	૨૮-૫૬
૩૬.	સંયમનું ફળ.	૫૬-૬૦
૩૭.	સંયમનું ફળવિશેષ.	૫૮-૬૦
૩૮.	સંયમથી પરશરીરમાં પ્રવેશની શક્તિ.	૬૦-૬૨
૩૯થી ૪૬.	સંયમથી પ્રાપ્ત થતી જુદા જુદા પ્રકારની સિદ્ધિઓ.	૬૨-૭૪
૪૭.	સંયમથી ઇન્દ્રિયોનો જય.	૭૫-૭૬
૪૮.	ઇન્દ્રિયજયનું ફળ.	૭૬-૭૮
૪૯.	અંતઃકરણજયનું સ્વરૂપ અને ફળ.	૭૮-૮૦
૫૦.	વિશોકાસિદ્ધિમાં વૈરાગ્ય થવાથી સ્વરૂપ પ્રતિષ્ઠિતપણારૂપ ફળની પ્રાપ્તિ.	૮૦-૮૧

સૂત્ર નં.	વિગત	પાના નં.
૫૧.	સમાધિમાં સ્થિર થવાનો ઉપાય.	૮૧-૮૩
૫૨.	સંયમના ફળભૂત એવી વિવેકપ્રાપ્તિ ઉત્પન્ન થવામાં અન્ય ઉપાય.	૮૩-૮૬
૫૩.	શક્ષ અને ક્રમના સંબંધમાં સંયમ કરવાથી વિવેકથી ઉત્પન્ન થયેલું જ્ઞાન જાત્યાદિથી તુલ્ય એવા બે પદાર્થોનું વિવેચક.	૮૪-૮૬
૫૪.	વિવેકથી ઉત્પન્ન થયેલા જ્ઞાનની સંજ્ઞા, વિષય અને સ્વભાવ.	૮૬-૮૮
૫૫.	વિવેકથી ઉત્પન્ન થયેલા જ્ઞાનથી ફળપ્રાપ્તિ.	૮૮-૮૯
૫૫.	ઉપાધ્યાય ધરોવિજયજી મ. સા.ની ટિપ્પણી	૮૯-૧૦૫
	વિભૂતિપાદ ઉપર ઉપસંહાર	૧૦૫-૧૦૬
	(૪) ઈશ્વર્યપાદ :	૧૦૭-૨૩૭
૧.	સિદ્ધિઓ થવાના ઉપાયો.	૧૦૭-૧૦૮
૨-૩.	ઈશ્વરની ઉપાસનાથી જાત્યન્તરની પ્રાપ્તિનું કારણ.	૧૧૦-૧૧૪
૪-૫.	યોગીથી અનેક ભવોના કર્મોના નાશ માટે નિર્માણ કરાયેલા ચિત્તોનું સ્વરૂપ.	૧૧૪-૧૧૮
૬.	ધ્યાનથી થયેલા ચિત્તનું સ્વરૂપ.	૧૧૮-૧૨૦
૭.	યોગીનું ચિત્ત અને ઈતરના ચિત્તનું સ્વરૂપ.	૧૨૦-૧૨૧
૮-૯.	કર્મોનું ફળ.	૧૨૧-૧૨૮
૧૦.	વાસનાનું અનાદિપણું.	૧૨૮-૧૩૦
૧૧થી ૧૩.	વાસનાના નાશનો ઉપાય.	૧૩૦-૧૩૮
૧૨.	ઉપાધ્યાય ધરોવિજયજી મ. સા.ની ટિપ્પણી	૧૩૫-૧૩૭
૧૪.	પરિણામનું એકપણું હોવાથી ચિત્ત આદિ વસ્તુઓનું એકત્વ.	૧૩૮-૧૪૦
૧૪.	ઉપાધ્યાય ધરોવિજયજી મ. સા.ની ટિપ્પણી	૧૪૦-૧૪૧
૧૫.	વસ્તુના સામ્યમાં ચિત્તનો ભેદ હોવાથી જ્ઞાન અને અર્થનો ભિન્ન માર્ગ.	૧૪૧-૧૪૮
૧૬.	ચિત્તનું બાહ્ય વસ્તુના ઉપરાગનું અપેક્ષીપણું હોવાથી વસ્તુ જ્ઞાતાજ્ઞાત.	૧૪૮-૧૫૧
૧૭.	ચિત્તનું પ્રલપ્ત કરનાર એવા પુરુષની ચિત્તવૃત્તિઓ સર્વકાળ જ્ઞાનનો વિષય.	૧૫૧-૧૫૩
૧૭.	ઉપાધ્યાય ધરોવિજયજી મ. સા.ની ટિપ્પણી	૧૫૩-૧૫૫
૧૮-૧૯.	પાતંજલ્યતાનુસાર ચિત્ત પરપ્રકાશક.	૧૫૫-૧૫૮
૨૦.	બુદ્ધિનું વેદન અન્ય બુદ્ધિથી માનવાથી આવતા દોષનું સ્વરૂપ.	૧૫૮-૧૬૨

સૂત્ર નં.	વિગત	પાના નં.
૨૧.	પાતંજલમતાનુસાર પરપ્રકાશક એવી બુદ્ધિ દષ્ટા એવા પુરુષથી પ્રકાશ્ય હોવાથી બાહ્ય વિષયોના ભોધની પ્રાપ્તિ.	૧૬૨-૧૬૫
૨૨.	દૃષ્ટા પુરુષ અને દૃશ્ય ઘટ-પટાદિ વિષયોથી ઉપરક્ત એવું ચિત્ત સર્વ અર્થશાલક, પાતંજલમતાનુસાર ભોગનું સ્વરૂપ.	૧૬૫-૧૭૮
૨૨.	ઉપાધ્યાય યશોવિજયજી મ. સા.ની ટિપ્પણી	૧૭૯-૧૮૪
૨૩.	પાતંજલમતાનુસાર અસંખ્ય વાસનાઓથી ચિત્ર એવું ચિત્ત સંહત્પકારી હોવાથી પરાર્થ.	૧૮૪-૧૮૮
૨૪.	સત્પરૂષ બુદ્ધિના અને પુરુષના ભેદના જોનારને આત્મભાવની ભાવનાની નિવૃત્તિ.	૧૮૮-૧૮૯
૨૫.	આત્મભાવની ભાવનાની નિવૃત્તિ થવાથી કેવલ્યના પ્રારંભવાળું ચિત્ત.	૧૮૯-૧૯૦
૨૬.	સમાધિમાં રહેલા યોગીના અંતરાલોમાં સંસ્કારથી વ્યુત્થાનરૂપ જ્ઞાનોની પ્રાપ્તિ.	૧૯૦-૧૯૧
૨૭.	વ્યુત્થાનના સંસ્કારોના હાનનો ઉપાય.	૧૯૧-૧૯૩
૨૮.	ફળની અલિપ્તાવાળા યોગીને સર્વથા વિવેકખ્યાતિથી ધર્મમેધ સમાધિની પ્રાપ્તિ.	૧૯૩-૧૯૪
૨૯.	ધર્મમેધ સમાધિથી કલેશો અને કર્મોની નિવૃત્તિ.	૧૯૪-૧૯૫
૩૦.	કલેશ અને કર્મની નિવૃત્તિથી જ્ઞાનની અપેક્ષાએ ક્ષેપ પરિમિત.	૧૯૫-૧૯૬
૩૦.	ઉપાધ્યાય યશોવિજયજી મ. સા.ની ટિપ્પણી	૧૯૬-૧૯૮
૩૧.	ધર્મમેધ સમાધિથી જ્ઞાન અનંત પ્રાપ્ત થયા પછી કૃતાર્થ થયેલા ગુણોના પરિક્ષામક્રમની સમાપ્તિ.	૧૯૯-૨૦૦
૩૨.	ક્રમનું લક્ષણ.	૨૦૨-૨૦૪
૩૨.	ઉપાધ્યાય યશોવિજયજી મ. સા.ની ટિપ્પણી	૨૦૨-૨૦૪
૩૩.	પાતંજલમતાનુસાર મુક્તાત્માનું સ્વરૂપ.	૨૦૪-૨૩૫
	કેવલ્યપાદ ઉપર ઉપસંહાર	૨૩૫-૨૩૭
	પરિશિષ્ટ	૨૩૮-૨૪૨

